

EĞİTİME YÜKLENEN SİYASAL İŞLEVLER VE KÖY ENSTİTÜLERİ*

İnsanlık tarihine baktığımızda, genç kuşaklara toplumsal kültürün ve bilginin aktarılması, bilgiye ulaşma yol ve yöntemleri konusunda genç kuşakların yetiştirilmesi anlamında ele alacağımız eğitim ve öğretim, ancak ortaçağ sonrasında toplumların önemli bir sorunu durumuna gelebilmişti. Ortaçağın eğitim ve öğretimi, egemen dinsel örgütün veya feodal-monarşik gücün kendi ideolojisinin genç kuşaklara belletilmesi olarak yapılanıyordu.

Bu tarihten başlayarak da siyaset sahnesinde yer alan her toplumsal sınıf, zümre ya da grup, gelecek kuşakları kendi çıkar ve düşüncel sistemi doğrultusunda yetiştirebilmek için çaba göstermeye başlamıştır. Eğitimi *“istendik davranış edindirme ve değiştirme”* biçiminde tanımlayan bir anlayış, neredeyse tüm eğitim sistemlerinin ana yörüngesi olmuştur.

Sınıflı toplumlarda, eğitimi toplumdaki farklı sosyal sınıf ve zümrelerin kendi ideolojik amaçlarının dışında, iktidar anlayışından bağımsız olarak ele alabilmek olası değildir. Eğitim, kimi zamanlarda zora dayalı, kimi zaman da siyasal toplum yanında rızaya dayalı bir sivil toplum, hegemonik düşünce oluşturabilmek amacındaki iktidar sahipleri tarafından çoğunlukla bir amaç değil, bir araç olarak işlenegelmiştir. Aklın özgürleştirilmesi, bilgiye ulaşmada yol ve yöntemin tartışılmasından yana olanlar da kimi kez eğitimi bir araç gibi görüyor olsalar da, buradaki araç kavramı akli araçsallaştıran günümüz tüketim kültürüyle çok çelişir bir anlam taşımaktadır...

Eğitimin kendisini, insan imgelem dünyasını ve buna bağlı olarak bilgiyi ve insanı geliştirebilecek bir amaç olarak gören ve bunu somut olarak becerebilen sistem ya da eğitim kuramcısı sayısı ise parmakla sayılacak kadar az sayıdadır. Modern toplumdaki farklı çıkar gruplarının iktidar mücadelesini yansıtan siyaset mekanizmasının eğitim karşısında “yansız” bir davranış içinde bulunabileceğini söyleyebilmek, ancak, kimi değişim zamanlarında geçici bir süre için olasıdır...

Bu genel bakış açısı içinde ülkemizde siyaset mekanizmasıyla eğitim arasındaki ilişkileri ve Köy Enstitülerini kendi gerçekliği içinde tanımlamaya çalışacağız.

Bilindiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, birçok düşünür tarafından bir kültür devrimi olarak tanımlanır. Daha çok Batı kaynaklı gözlemcilerden esin almış ve Doğu toplumuna kendini yönetme gücünü, seküler bir yaşam ve eğitimi hiçbir zaman layık bulmamış Şarkiyatçı bakış açısına göre ise, Cumhuriyet bir reddiye ile doğmuştur; Osmanlı kültür ve geleneğinin reddiyesi...

Cumhuriyet tarihimizdeki eğitimle ilgili siyasal işlevleri ayrıntısıyla gözleyebilmemiz için, tarihi bakış açımızı Cumhuriyet öncesine kadar uzatmamız gerekecektir.

Çok farklı bakış açılarının ve ideolojik yönergelerin birbiriyle çatıştığı Cumhuriyet öncesindeki düşünce akımlarını Yusuf Akçura “Üç Tarzı Siyaset” ile özetlemiştir. Osmanlı aydınları arasında, komşu coğrafyalarda arka arkaya patlak veren uluslaşma süreçleri ve bağımsız milli bir devlet olma özleminin ivme kazandırdığı Türkçü akımlar yanında, saltanat ve hilafet makamının aydınlar tarafından kontrolünün sağlanarak sağlam bir zemine oturtulması düşüncesi birbiriyle yarışır durumdadır. Türklük ve Türkçülük kavramlarının yeryüzünde kendi kurucusu soyun dilini resmi dil olarak kabul etmemiş tek imparatorluk olan Osmanlı kültürü içinde ancak 19. Yüzyılın sonuna doğru kullanılmaya başlanmış olması, ilginç bir durum oluşturmaktadır.

Çağın siyasal karmaşası içinde, 1789 Fransız Burjuva Devrimi'nin öne çıkardığı “eşit, kardeş, özgür” bireylerden oluşmuş bir toplum oluşturma amacıyla tanımlanmış yurttaşlık bilinci, köylülüğün gözde olduğu Narodnik özelemler, monarşik yönetime karşı halk çoğunluğunu kavramaya yönelmiş düşünce akımları, döneme damgasını vurmaya başlamıştır. Meşrutiyet aralıklarıyla ve uzun süre iktidarda kalmış Sultan Abdülhamit'in kendisine tehlike olmaması için Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya gönderdiği genç subaylar ve aydın memur kesim içinde bu tür düşünceler hızla yayılmaktadır. Diğer yandan, Şirket-i Hayriyelerle, tütün ve demiryolu işletmeleriyle hızla büyüyen işçi sınıfı ve buna koşut olarak uç vermiş sosyalist yayın ve küçük gizli örgütlenmelerin varlığı da gözlenmektedir.

O sıralar, Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın en gözde siyasal akımı, kırsal alanlarda kapitalizmin eşitsizliklerine ve mülksüzleştirmesine karşı direncini sürdüren köylülük üzerine yapılanmış Narodnizmdir. Narodnikler, toprağın köylülerce ortak işlenmesine dayanan Rusya kırsalına egemen kandaş toplum aracılığıyla, doğal yaşamı ve paylaşımı önde tutan eşitlikçi bir toplum kurma özlemindeydi.

Bu kültürel karmaşa içinde, aydınlar ve genç subaylar arasında örgütlenen ve hızla yaygınlaşan İttihat Terakki ile birlikte ağır basmaya başlayan, Kırım Türklerinin önderlik ettiği Türkçü düşünce, aynı zamanda köylücü öğeler de içermeye başlayacaktır.

30 Kasım 1911 tarihinde yayına başlayan Türk Yurdu dergisi, Türk Ocağı'nın yayın organı gibidir. Sorumlu Müdürü olan Mehmet Emin'in Erzurum Valiliği'ne atanmasından sonra bu görevi Yusuf Akçura üstlenecektir. Türk Yurdu dergisinin yazarları arasında 1916 yılından sonra ırkçılığı emperyalizmin bir oyunu olarak değerlendirerek kendisini demokratik Türkçü olarak tanımlayacak ve Cumhuriyet kuruluş döneminde önemli görevler üstlenecek Yusuf Akçura'nın yanında sosyalist düşünce taşıyan Parvus Efendi gibi adlar da yer almıştır.

Türk Ocağı ve Türk Yurdu halk ve köylü sorunları ile ilgilenmeye öncelik tanımaktadır. 1913-1914 yıllarında yayınlanan Halka Doğru dergisi de, “Halka Doğru Gidenler” başlığı ile ilk “halka gitme” toplu eyleminin öncülüğünü yapmıştır. Birçok askeri tıbbiye öğrencisi ve hekim, böylesi bir düşünce noktasından hareketle Anadolu köylerine gidecekler, bir yandan sağlık taraması yaparken bir yandan da Türkçü ve halkçı düşünceyi yaymaya uğraşacaklardır. Türk Ocağı'nın 1. Dünya Savaşı yıllarında bir “edebi salon” durumuna geldiğini savlayan bazı üyeleri Mart 1919'da “Köycüler Cemiyeti”ni kuracaklardır. Bu örgütün önderlerinden birisi de Cumhuriyet aydınları arasında adı duyulacak olan Dr. Reşit Galip Bey'dir.

Bu köye gidişin, ironik bir biçimde 1968 gençlik kuşağı içinde de yineleneyeceği görülecektir.

Mustafa Kemal üzerinde önemli düşünsel etkisi olmuş Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in eğilimleri, ekonomik alanda kalkınma için köylü kesimine ağırlık verilmesi doğrultusundadır. Cumhuriyet kuruluş döneminde ve sonrasında köy ve köylülüğün Mustafa Kemal'in söylemleri arasında nasıl geniş bir yer tuttuğu herkes tarafından bilinmektedir.

Ziya Gökalp'in “Türk harsı” kavramıyla yücelttiği toplumsal kesim, Anadolu'nun kırsalında yer alan, Avrupa ve İslam medeniyetlerinin etkisinden uzak kalmış olan köylü kitleleridir.

Kaynağında tüm dünyada belli bir toplumsal aşamayı yaşayan, imececi, dayanışmacı, cinsler arasında ayırım yapmayan, kurultaycı, kandaş toplum ve göçerlik dönemine ait kimi özellikler, Ziya Gökalp'in “Türk harsı” kavramı ile salt bize ait nitelikler gibi tanımlanmıştır. Gökalp'e göre, Osmanlı çöküşünün önemli nedeni olan Batı ve Arap medeniyetlerinin taklitçiliğinden vazgeçilmeli, bunların teknik gelişmelerinden yararlanılmalı, ancak, eğitimin temeli “Türk harsı” olmalıdır.

Ziya Gökalp'in “Türk harsı” ile yüceleştirdiği Anadolu köylüsüne ait kimi özelliklerin Batılı aydınlar da farkındadır. Marksizmin kurucusu Karl Marks, Osmanlı-Rus savaşının sürdüğü 04 Şubat 1878 tarihinde Leipzig'de bulunan Alman Sosyal Demokrat Partisi önderi Wilhelm Liebnicht'e yazdığı mektupta şöyle diyor: *“İki nedenden dolayı en kararlı biçimde Türkler'den yana tavır almaktayız: Birincisi, çünkü biz ‘Türk köylüsünü’ (vurgu Marks'ın; OBK), Türk halk kitlelerini- inceledik ve onun kesinlikle ‘Avrupa’daki köylülüğün en becerikli ve ahlaklı temsilcisi’ (vurgu Marks'ın; OBK) olduğunu gördük.”* (Onur Bilge Kula, Avrupa Kimliği ve Türkiye, s 431)

Cumhuriyet kuruluşunda etkili olmuş aydınlar, çatışan çeşitli görüşler içinde kendisine karmaşık bir ideolojik yapı oluştururken genç kuşaklara yönelik eğitim ve öğretim çalışmalarına da büyük bir önem veriyordu. Henüz Kurtuluş Savaşı bitirilememiş ve silahtan ekmeğe ülkede birçok sorun varken ilk üzerinde durulan konulardan birisinin eğitim olması çok ilginçtir. 14 Temmuz 1920 da, düşman birlikleri Polatlı'ya kadar ilerlemişken ve top sesleri Ankara'dan duyulurken Mustafa Kemal'in fahri başkanı olduğu Muallimler Cemiyeti'ni

toplantıya çağırıldığını ve burada eğitimin dış etkilerden arındırılması gerekliliği ile ilgili çok önemli bir konuşma yaptığını biliyoruz.

1921 yılında oluşturulmuş, görevleri arasında ilkokullarda okutulacak kitapların seçimi ve basımı da bulunan Telif ve Tercüme Heyeti üyeleri arasında Cumhuriyet'in ideolojik yapısını oluşturan önemli adlar bulunmaktadır: Akçoraoğlu Yusuf Bey, Velid Çelebi Efendi, Ağaoğlu Ahmet Bey, Vahidüd-din Efendi, Kâzım Nâmi Bey, Ziyâ Gökâlî Bey, Mahmud Esad Bey, Edip Bey, Hakkı Baha Bey...

Bu üyeler arasından Akçoraoğlu Yusuf Bey başkanlığa, Hakkı Bahâ Bey de kâtipliğe seçilmişlerdir. Bu "Heyet", yerini 1926 yılında Mustafa Necati'nin kurduğu Talim ve Terbiye Heyeti'ne bırakacaktır.

Kurtuluş Savaşı'nı izleyerek, eğitimin birliği ilkesinin sağlanması, Türkçe konuşma dilinin resmi dil olarak benimsenmesi, Darülfünun'un parasal ve eğitsel olarak özerk kılınması, Latin harflerinin kabulü, Maarif Vekâleti içinde Talim Terbiye Heyeti'nin oluşturularak eğitimde önemli işlevler üstlenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu sırada orta eğitimde de karma eğitime geçilmesi doğrutusundaki bir bakanlık istencine Talim Terbiye Kurulu'nun uzun süre direnmiş olması ilginçtir.

Bu kültürel değişimlerde önemli etkisi olmuş Mustafa Necati'nin "Muallimler Birliği" Başkanı iken "Maarif Vekilliği"ne atanmış olması önemlidir... Tevhidi Tedrisat yasasının çıkarılmasından ilk Köy Öğretmen okullarının kurulmasına kadar eğitim alanında birçok yeniliğin öncülüğünü yapmış olan Mustafa Necati, aynı zamanda, 1919 yılında Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın adayı, 1920 yılında Türkiye Komünist Partisi'nin Sekreteri olmuş ve Mustafa Suphi ile birlikte öldürülmüş Ethem Nejat'ın İzmir'den arkadaşıdır... Kurduğu "Talim Terbiye Heyeti", bakanlıktan özerk bir kuruluştur. Ayrıca bakanlık içerisinde bir "Güzel Sanatlar Müdürlüğü" oluşturulmuştur. 1. Dünya Savaşı yıllarında Eskişehir'de Maarif Müdürlüğü yapmış olan Ethem Nejad'ın okul yapımı, il matbaası kurulması, bir gazete çıkartılması, bir rasathane için girişim başlatması gibi çalışmalarının izi 1919-1921 yıllarında Eskişehir Muallim Mektebi'nde öğretmenlik yapacak olan İsmail Hakkı Tonguç tarafından adım adım izlenecektir (Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi, s 45-46).

"Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Eğitim Politikaları" içinde birçok siyasal görüş birbiriyle çatışmakta, her siyasal duruş kendi bakış açısına göre bir "yurttaş yetiştirme programı" oluşturulmasını arzulamaktadır. 1935 yılı Almanya'ya yaptığı geziden dönen Recep Peker'in ortaya attığı "*geniş yetkili, dar çerçeveli parti yönetimi, tek tip üniformalı gençlik örgütü*" önerisinin Mustafa Kemal tarafından saçmalık denerek reddedilmiş olması, Recep Peker ve benzer şekilde düşünen birçok adın CHP ve dönem politikaları içinde etkili olduğu gerçeğini göz ardı edemeyecektir.

Osmanlı çöküş döneminde başlayan köye yöneliş, Cumhuriyet kuruluş döneminde nüfusun yüzde seksenini oluşturan ve yüzde doksanın üzerindeki bir kesimi okuryazar bile olmayan üretici köylülüğün eğitim sorunları ile ancak 1935 yılında İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilmesiyle birlikte yüzleşmeyi başarabilmiştir. Kendisi de köy kökenli bir devrimci olan İsmail Hakkı Tonguç, sosyal bilimler, dünya eğitim tarihi ve özellikle de insan el-beyin-üretim becerisinin eğitim sürecindeki yeriyle ilgili güçlü bir donanıma sahiptir. Gazi Öğretmen Okulu'nda el işleri ve resim çalışmalarının yapıldığı bir müze kurmuştur. Tonguç ve çevresindeki bir avuç özverili aydının girişimiyle başlatılan Köy Enstitüleri girişimi, birçok yabancı düşünür ve Unesco tarafından da kabul edildiği gibi, dünyada eşi benzeri bulunmayan bir Köy Enstitüsü mucizesini doğurmuştur. Bu mucizenin tarihçesinde, 1936 yılında açılan Eğitim Kursları bulunmaktadır.

Cumhuriyet ilköğretimi, İsmail Hakkı Tonguç'un önderliğinde bir tür üreterek öğrenme ve özgürleşme çabası içindedir. *"Elimde olsa, dünyanın bütün okullarına insanın insanı sömürmemesini öğreten bir ders koyardım"* diyen Tonguç'un amacı elindeki olanakları kullanarak yoksul köylü çocuklarını toplum içinde etkin birer aydın durumuna getirmek ve köylüde bulduğu tozülkenin geleceği için evrensel kültürle harman etmeyi başarmaktır.

Eğitmen kursları başlarken, Tonguç özgür eğitimde kullanılacak yöntemler için düşüncelerini ve halk kültürüne bakış açısını şöyle açıklıyordu: *"Fakat ruhu program taslağında değil, kursu yönetecek arkadaşların ellerinde ve hareket şekillerindedir. Köyde ve köylüde var olan değerleri genel ve geçerli değerler durumuna getirmek, bu kursların ve ondan sonra eğitimlerinin uğraşlarının bir sonucu olmalıdır... Kursların kendi kendilerini yaratmaları en önemli noktayı oluşturur. İşimiz bizim klasik işler gibi irdeleyerek merkezden imdat beklerseniz buradan belki kitap, para alabilirsiniz. Ama ruhu vermek merkezin işi değildir."* (İ. Hakkı Tonguç'un Rauf İnan'a gönderdiği mektup, anan, E. Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi, s 228-229)

"Ruhu vermek merkezin işi değildir" diyor Tonguç... Bu söylem, "21 yüzyıl başlarında "Erken Cumhuriyet Dönemi"ne yönelecek ve çoğu kez bir otopsiye dönüşecek eleştiri furyasının o günlerin politikasında bulup kıyasıya eleştirdiği "her şeye kadir özne" kavramıyla çelişmekte, bu programın önceden tasarlanmış bir düşüncenin ürünü olmadığı açıkça görülmektedir.

Yüzde doksanı okuryazar olmayan, arpa ekmeğiyle yavan bulgura, yağsız peynire tutsak yaşayan, hayvanıyla birlikte yatan, bittten pireden yakasını kurtaramamış, bin yamalıkla gezen, emeği yedi bin yıldır tefeci bezirgân zümre ve toprak ağaları tarafından sömürülmekte olan, ter ve tezek kokulu köylüde var olan değer neydi acaba?

Sorunun yanıtı için sözü dolaştırmayacağım... Bana göre, bu değer, bereket törenlerinde, ritüellerde, seyirlik köylü oyunlarında, Keloğlan'da, Karagöz'de, Köroğlu'nda, Karacaoğlan'da

örneklerini görebileceğimiz, halk kültürünün, çoğul, tüm hiyerarşilere ve kutsal değerleri istismar eden böbürlenmelere kıcıyla gülen, tüm farklılıkları silen, deliyi padişah seçip ata bindiren, sonra da alaşağı eden gücüyle ilgilidir. Bu güç, ancak 2000'li yıllardan sonra Türkçe'ye kazandırılacak olan Mihail Bahtin'in Rönesans ve Dostoyevski çalışmalarında, Octavio Paz'ın Lâtin kültürü üzerine incelemelerinde kuramsal bir temele de oturtulacaktır. Devrimci dehası ile özgün yöntem araştırmalarını, evrensel bilgiye ait kuramsal yapıyı kendi halk kültürüyle buluşturmayı başarmış İsmail Hakkı Tonguç da yarım kalmış Anadolu Rönesansı'nın mimarı olacaktır...

21. yüzyıl başında Cumhuriyet'e yönelik her türlü düşünsel değerlendirmede, halk kültürüyle ancak Tonguç aracılığıyla kurulabilmiş bu ilişkinin gözden kaçırılıyor olması çok ilginçtir...

Eğitmen kursiyerlerin kamuoyunda ilk görünüşü Ankara Halkevi'nde olacak, Mahmudiye Eğitim Kursu'nu tamamlamış eğitimciler, 16.11.1936'da getirildikleri Ankara Halkevi'nde Aka Gündüz'ün *Yarım Osman* adlı oyunu ile kendi tasarladıkları Çoban adlı piyesi oynayacaklardır. Dönemin önemli gazetecisi Ahmet Emin Yalman, Vatan gazetesindeki köşesinde şöyle yazmıştı: *"Köy öğretmen namzetleri kendi oyunlarından evvel Akagündüz'ün Yarım Osman isimli iki perdelik bir oyununu oynadılar. Eğer kendi oyunlarını görmeseydim Akagündüz'ün oyununun köy hayatından alınmış iyi yazılmış, iyi oynanmış bir oyun olduğuna hükmedecektim. Akagündüz darılmasın ama, köylü dayılar köy piyesi yazmak ve tertip etmekte kendisini bastırmışlardır. Gördüğüm eserlerle tabii ve seyirciyi kavramak hususunda mukayese kabul edecek ne sahne muharriri, ne de aktör tasavvur etmiyorum. Köylüye öğretilim derken onlardan birçok şeyleri öğrenmeye muhtaç olduğumuzu keşfedeceğiz."* (Ahmet Emin Yalman, Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1936, aktaran F. Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, s 135)

Tonguç'un okullarında, halk kültürünün imececi, değişimci, yenileştirici gücü ile Hasan Âli Yücel'in çevirilerini sağladığı dünya klasikleri bir araya gelmiş, okullarını kendi elleriyle kuran, kendi yiyeceklerini, giysilerini kendileri hazırlayan, tarım, arıcılık, balıkçılık, demircilik, motor ustalığında uzmanlaşmış, her biri bir müzik gereci çalan, aralarından üç yüzü aşkın yazar ve şair, dört yüzü aşkın müzik ve resim insanı (ki bunlardan yirmiye yakını üniversitelerin güzel sanatlar bölümlerinin kurucu profesörü olacaktır) yetişmiş Enstitülü örnek aydın-öğretmen yetişmiştir.

Bu tabloda, hızla çözülmesi gereken ilköğretim sorununun yalnızca bir abece öğretimi değil, özgür bir yol ve yöntem araştırması yapan, bir ayağı üretimde, bir ayağı sanat ve kültürün temeli olan oyunda bulunan farklı bir izlek yaşamaktadır.

Köy Enstitüleri'nin 1943 yılına kadar merkezi bir programı yoktur. Halk kültürünün grotesk yapısı, Köy Enstitüleri'ndeki değişimci, yenilikçi anlayışın temellerinden biri olmuştur.

Tonguç'un karnavalcı, şenlikçi bir anlayışla enstitülerde oynayanla izleyeninin birbirinden ayrıldığı sahne anlayışına karşı olması, hafta sonu şenliklerinde seyirlik köylü oyunlarında olduğu gibi doğaçlama oyunların oynanması, köylülerin de hem oyunlara, hem de birçok yerde derslere katılabilmesi, halk ozanlarının usta öğretici olarak enstitülerde görevlendirilmeleri, bu doğrultuda verilebilecek önemli örneklerdir.

Dönem kültür ve eğitim politikalarını gözden geçirirken unutulmaması gereken bir şey de, özellikle Ankara'da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulması ve dinamik halkbilim çalışmalarının başlamış olmasıdır.

Yüksek Köy Enstitüsü'nde Sabahattin Eyüboğlu'nun öncülük ettiği Köy Enstitüsü Dergi Kolu halk bilimci Pertev Naili Boratav ile yakın ilişki içindedir. 1945 yılında çıkarılmaya başlanan "Köy Enstitüleri Dergisi", Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 17.000 adet basılıp ülkenin dört bir yanına dağıtılıyordu... Sabahattin Eyüboğlu'nun yol göstericiliğinde 20 Köy Enstitüsü'nden gelen yazıları inceliyor, yayına hazırlıyordu... Dergide köy enstitüleri tarafından yapılmış çalışmalar paylaşılmakta, kuramsal tartışmalar yapılmaktaydı.

Pertev Naili Boratav'ın "Köy Enstitüleri Dergisi" nin ikinci sayıda yer alan "Masallar Nasıl Derlenmeli?" başlıklı yazısından sonra masal derlemelerinde artış gözleniyor, yine Pertev Naili Boratav öncülüğünde bir Folklor Arşivi oluşturulmaya başlanıyordu.

Bilindiği gibi, 1948 yılında çıkarılmış özel bir yasa ile Boratav'ın kürsüsü kapatılmış ve üniversitedeki görevine son verilmiştir.

Köy Enstitüsü kökenli yazarların yapıtları ise kültür ortamına değişik bir hava getirecek, Mihail Bahtin'in Batı Rönesansı'nın kurucu adı saydığı Rabelais romanıyla koştur, grotesk halk kültürü öğelerini üst kültüre taşıyan Rönesansçı bir çığır açacaktır.

Çoğulcu halk kültürünün grotesk gücüyle ivme kazanmış olan kültür ve sanat ortamında gözlenen diğer değişiklikler, Marko Paşa ve gülmece dergileriyle İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyayı saran ve Türkiyeyi'de etkileyen Mc Cartyci anlayışa ve karanlığa karşı verilen gülmece kavgası, Nazım Hikmet'in imgelem gücünün önündeki sınırlara kafa tutan ve halk kültüründeki ritm ve derinliği duyumsatan, böyle bir anoloji kurmuş serbest vezinli şiiridir.

Tam da bu noktada, 19. Yüzyıl sonlarından itibaren Doğu ve Orta Doğu ülkeleri üzerindeki askeri ve kültürel egemenliğini perçinlemeye başlamış emperyalist Batı karşısında, bir Doğu toplumu ve coğrafyası olmasına karşın, kendisi için var olmayı başarmış, kendi kültürüyle pozitivist bir düşün dünyası kurmuş, bir anlamda Batı ile Doğu toplumları arasında bir köprü oluşturmaya başlamış ilginç ve farklı bir ülke tablosu ortaya çıkmıştır.

Köy Enstitüleri girişiminin siyasal erk ile ilişkisi de zikzaklı bir çizgide yürümüştür. Tek parti döneminin Cumhurbaşkanı İnönü'nün belli süre içinde büyük desteği olmuştur. İkinci Dünya

Savaşı bitiminden sonra bu desteğin geri çekilmeye başladığını, 1946 yılından sonra ise partinin ve Milli Şef'in Köy Enstitüsü karşıtı bir politikanın içine girdiğini görüyoruz. İnönü'nün ve hükümet üyelerinin birçoğunun enstitülerden beklentisi ile Tonguç'un beklentisi birbiriyle örtüşmemektedir. 17 Nisan 1944 günü, kuruluş kutlamaları için Hasanoğlan'a gelirken İnönü yanındaki Yücel'e bir soru sorar. *"Yücel, bu çocuklar köylerde işe başlayınca bizi tutacaklar mı?"* Bu soru üzerine, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel olumlu bir yanıt verecek, Tonguç söze hiç karışmayacaktır (Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi, s 395) . Tonguç'un arzuladığı, evrensel bilgi birikimi ışığında, Anadolu gerçekliğinin ve halk kültürünün bir parçası olarak özgür yol ve yöntem tartışmasının yapıldığı bir enstitü atmosferinin oluşturulup korunmasıdır. Enstitüler bir siyasal güce ya da iktidara, deyim yerindeyse kadro yetiştirme amacıyla değildir...

Sözün kısası, Köy Enstitüleri ancak kendi gerçekliği içinde tanımlanabilir bir özgünlük taşımaktadır. Bu özgünlük içinde iktidardaki değişik bakış açıları arasındaki savaşı mutlaka göz önünde bulundurmak gerekecektir. 17 Nisan 1940 günü, Köy Enstitüsü yasasının mecliste onaylandığı gün, Cumhurbaşkanı ve parti tarafından açıkça destekleniyor olmasına karşın, çok sayıda milletvekilinin oylamaya katılmamış olması Cumhuriyet tarihi için bir ilk olarak görülebilir.

Yüksek Köy Enstitüsü'nün kuruluş aşamasında gerekli olan öğretim görevlilerinin sağlanabilmesi için Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü'nde Reşat Şemsettin Sırer'in bulunuyor olması, yasal boşlukların doldurulabilmesi için de Talim Terbiye Kurulu içinde Tonguç'un çalışmalarını benimseyen üyelerin azınlık oluşturması, sürecin uzamasına yol açmış, enstitülerin kendi kuruluş sürecinde de yaşandığı gibi, önce iş başlatılmış, "mevzuat" arkadan gelmiştir.

"Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Eğitim Politikaları"nda önceden belirlenmiş, güçlü bir özneye dayandırılmış bir merkezîyetçiliğin bulunmadığının, birçok şeyin el yordamıyla yapıldığının diğer bir örneği de üniversitenin kuruluşudur. Darülfünun'un 1924 yılında çıkarılmış bir yasayla, katma bütçeyle başına buyruk bir yüksek öğrenim etkinliği içindedir. 21 Nisan 1924 tarihli ve 493 sayılı Kanun'la İstanbul Darülfünun'unün tüzel kişiliğini tanımış ve 7 Ekim 1925'de kurumun bilimsel ve yönetsel özerkliğini kabul edilmiştir. Cumhuriyet kuruluşundan dokuz yıl sonra, üniversite konusunda bir rapor hazırlaması için Cenevre'den İsviçreli Albert Malche çağrılır. Albert Malche'nin raporundaki en önemli maddelerden birisi de var olan Darülfünun'un otonomisinin üniversite eğitimini toplumdaki ve hükümetten yalıtmakta olduğudur... *"Bakanlıkla sıkı bir iş birliği"*nin gerekli olduğunu bildirir (Betül Çotuksöken, Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri, s 214-215).

Malche'nin önerisi ve aracılığıyla hiçbir Batı ülkesinin Alman faşistlerinin korkusundan kabul etmediği, aralarında Yahudisi'nden komünistüne, edebiyat kuramcısı Leo Spitzer'den, felsefe tarihçisi Ernst Von Aster'e çok değişik nitelikler taşıyan faşizm karşıtı bilim adamları Türkiye'ye çağrılırlar. “Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Derneği” Başkanı Philipp Schwartz ile yapılmış işbirliği sonucu Türkiye'ye gelen bilim adamları, tam bir bilimsel özerklik içinde çalışacak, bu öğretim görevlilerine milletvekili aylığının üç katı oranında ücret ödenecektir! Cumhuriyet 10. yılını kutlarken 18 Kasım 1933'de İstanbul Üniversitesi "ilk ve tek" üniversite olarak eğitime başlamıştır. Yeni kurulan üniversitede Darülfünun'un 240 öğretim görevlisinden 83'ü görevlerini sürdürebilmişlerdir...

Dönem eğitim politikalarının duruca anlaşılabilmesinde bir diğer gösterge de, 1946 yılında kurulmuş, doğrudan oyla yapılan Ankara Üniversitesi Rektörlük seçimini iktidar tarafından desteklenen Abdülkadir Noyan'ın değil, Şevket Aziz Kansu'nun kazanmış olmasıdır... Sonraki süreçte bazı öğrencilerin kışkırtılması ile rektörün odası basılacak ve linç edilmek üzere olan Şevket Aziz Kansu istifa dilekçesi imzalamak zorunda kalacaktır.

28 Aralık 1947 günkü gazetelere “gençliğin kükreyişi” manşetleriyle geçen yürüyüşler, olaylar patlak vermiştir. Ertesi gün üniversite binasının camlarının kırılmış, Rektör Şevket Aziz Kansu'nun odasının basılarak elinden zorla istifa dilekçesi alınmıştır. Türkiye radyolarının spikeri, olup biteni bin maç heyecanı içinde bütün ülkeye duyurmaktadır.

Olayların çıkacağı herkesin bilgisi içerisindeydi. Düzenleyiciler de sahnede yer almaktan kaçınmamışlardır. Rektör'ün odası basıldığı an, Tıp Fakültesi Dekanı Abdülkadir Noyan ve Dil-Tarih Dekanı Karal da odada bulunmaktadır! Çok geçmeden Ankara Valisi de sahnedeki yerine geçecek, gençlerin başında yürüyecektir. Ortalığı kırıp geçiren “milliyetçi” gençler Rektör'ün “kahrolsun komünizm” diye bağırmasını istemişlerdir...

Rektörlüğün cam ve çerçeveleri indirildikten, Rektör epeyce tartaklandıktan ve gençlerin arasında “her nasılsa” bulunan bir sivil polis silahını çekip Rektör'ü ölümden kurtardıktan sonra, gençler Etnografya Müzesi'ne doğru yürüyüşe geçecekler, orada Trabzon Milletvekili Hamdi Orhan ve CHP'nin ileri gelen adlarından Kemal Satır tarafından sigara ikram edilecek, gazaları kutlanacaktır!

Herkesin gözünün önünde olup biten, bir gün önceden de açıkça bilinen tüm izinsiz gösterilerin ve “komünizme karşı” gençlik ayaklanmalarının etkisiyle 10 Ocak 1948 tarihinde Ankara Üniversitesi aralarında Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın üniversiteden uzaklaştırılması kararını alacak, sorun Üniversitelerarası Kurul'a taşınacaktır. Üniversitelerarası Kurul'da Dr. Tefik Sağlam gibi Reşat Şemsettin Sirer için “faşist” diye bağırabilecek adlar vardır. Milli Eğitim Bakanı Sirer, Kurul'u etkileyebilmek için Başbakan Hasan Saka'nın makamına götürmüştür. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar,

Başbakan'a "*Hayatım pahasına böyle bir belgeye imza koymam*" demek cesaretini gösterecektir... Üniversitelerarası Kurul'da öğretim görevlilerinin üniversiteden çıkarılmasını gerektiren bir durum yoktur kararı çıkmıştır ve 30 Ocak 1948 tarihinde Danıştay bu öğretim üyeleriyle ilgili olarak suç unsuru bulunmadığını bildirmiştir. Basında karşı yazılar sürüp gitmektedir. Peyami Safa ve Orhan Seyfi Orhan'a göre deliller yağmaktadır!

Sonuçta aynı yıl özel bir yasa çıkarılır, Pertev Naili Boratav'nın üniversitedeki kürsüsü kapatılır ve öğretim üyeleri üniversiteden uzaklaştırılır.

Tüm bu somut bilgi ve belgeler ışığında, "Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Eğitim Politikaları"na yönelik, özellikle 21. Yüzyıla girerken hız kazanmış bazı eleştirilere bakmak, dönem politikalarının daha somutça değerlendirilebilmesi açısından anlamlı olacağı gibi, günümüz eğitim ve kültür politikalarının anlaşılabilmesine paradoksal bir okuma sağlayacaktır.

Bu eleştirel bakış açıları içinde, Etienne Copeaux'un tarih kitapları üzerinden hareketle kaleme aldığı "Türk Tarih Tezi'nden Türk İslâm Sentezine" adlı yapıtı, Erik Jan Zürker'in "Modernleşen Türkiyenin Tarihi", Asım Karaömerlioğlu'nun "Orada Bir Köy Var Uzakta", Taha Parla'nın "Ziya Gökalp, Kemalizm ve Korporatizm", Günay Göksu Özdağan'ın "Turan'dan 'Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük" adlı yapıtları önemlidir.

"Kemalist Tarih Tezi"ni "darbeci" bir tez olarak bulan Fransız tarihçi Etienne Copeaux'nun Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren tarih kitapları üzerinde yaptığı araştırma ilginç sonuçlar vermiştir... Copeaux'ya göre, 1931 yılında yazılmış tarih kitapları "sürpriz" bir şekilde "*diğer gelişmelere karşı kapalı bir model oluşturmamakta*" ve tamamı 500 sayfaya yaklaşan kitaplar içinde Türk tarihine ayrılmış bölüm yalnızca 78 sayfa olarak yer almaktadır. Copeaux, bu durumu tarih yazımcıların bir pasif direnişi olarak yorumlar! Oysa ki, o tarih kitapları, dönemin tarih çalışmalarını yürüten Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyelerinin kendilerince yazılmış ve denetlenmiştir (Doç. Dr. Mustafa Oral, Türkiye'de Romantik Tarihçilik, s 287, 288).

Sonraki "hümanist" döneminde ise Klasik Antik Çağ'a, Türk tarihine göre on kat, İslam tarihine göreyse üç kat fazla yer ayrılacaktır! (E. Copeaux, Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine, s 117-119)

20. yüzyıl sonu ve 21. Yüzyıl başlarında siyasete çok ilgi duymayan birçok edebiyatçının "Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Eğitim Politikaları"na yönelik eleştirel görüşlerinin de yer aldığı yayınların çıktığına tanıklık etmiştik. Bunların arasında, Kemalizm'e yönelik kapsamlı bir eleştirinin yazarı olan Orhan Koçak'ın da adı vardır. Koçak, Yahya Kemal-Ahmet Hamdi Tanpınar çizgisindeki kırılmanın kültürde önemli yitimlere yol açtığı görüşündedir. Orhan Koçak'ın "kendiliğinden gelişmelere açık" bulunduğu 70'li yıllarda kullanılmaya

başlanacak tarih kitaplarına, Türk-İslam sentezci bir anlayış egemen olmuştur. 1976 tarihinde İbrahim Kafesoğlu'nun hazırladığı tarih kitabına bir önsöz yazan Talim Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş, amaçlarının eğitimi "*milli bir hüviyete büründürmek*" olduğunu söyleyecektir (E. Copeaux, agy, s 117). Talim Terbiye Kurulu'nun Başkanı, önceki dönemlerin eğitimini "milli" bulmamış olmalıdır. 1994 yılından sonra da tarih kitaplarının terazisi İslam tarihinden yana eğilecektir (E. Copeaux, agy, s 119)...

Copeaux'nun okullarda okutulan resmi tarih kitapları için 1976 yılı ve İbrahim Kafesoğlu'nda bulunduğu "Türk-İslam sentezcisi" tarih anlayışının devlet politikaları içinde egemen olma tarihiye daha eskilere dayanır. 1969 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "Devlet Kitapları" başlığı altında "1.000 Temel Eser" olarak basılmıştı. O yapıtlarda da Türk-İslam sentezci bir bakış açısı egemendir. Kitapların girişinde dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in birer giriş yazısı bulunmakta, ancak Atatürk'le ilgili bir fotoğraf ya da yazı yer almamaktadır¹.

1990'lı yılların sonundan ve 21. Yüzyıl'ın başından itibaren de devletin kültür ve eğitim felsefesine dini öğelere ağırlık veren bir yaklaşım egemen olacaktır. Copeaux, bu yaklaşımın tarih kitaplarındaki üstünlüğünü 1994 yılına kadar götürür...

Copeaux, tarih kitapları üzerinden yaptığı araştırma sırasında, "Kemalizm'le Türk-İslâm sentezci" görüşlerin birbirinden çok ayrı olduklarını (agy, s 120-121), "*Atatürk döneminde Turancılığın tüm ifade biçimlerinin yasaklandığını*" (agy, s 177), Türk-İslam sentezcileri tarafından üzerine yoğunlaşılana Malazgirt Zaferi'nin (agy, s 218) ve "Haçlı tehlikesi" öğesinin 1945 sonrası öne çıktığını (agy, s 145), bu dönemden sonra tarih kitaplarında "*Kemalist ideolojik düzeneğin kalmadığını*" (agy, s 157-158), 12 Eylül darbesinden sonra Türkiye kültür ve eğitim politikalarını yukarıdan denetlemek için kurulmuş Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu'nda, Aydınlar Ocağı kurucusu ve Türkiye gazetesi yazarlarının etkin olduklarını (bu yazarlar Yeni Forum'da CIA ajanı Paul Henze ve Graham Fuller ile birlikte yazı yazmaktadırlar ve dergi, ABD'nin CIA benzeri NED adlı örgütünden para yardımı almaktadır –bizim notumuz-), "*Aydınlar Ocağı ya da Türkiye gazetesi gibi, Kemalizm içinde yer almayan ideolojik akımlar*" olarak tanımladıktan (agy, s 121), 1990'lardaki tarih kitapları

¹ Dönemin "solculara belge vererek okuldan atmak"la övünen, Fikir Kulübü yöneticisi ve aynı zamanda öğrenci temsilcisi olduğumu bilerek beni yola getirmeye çalışan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Kürsüsü Bölüm Başkanı Prf. Dr. Kaplan Arıncı'nın "dersimdeki başarısından ötürü" diyerek 12 Şubat 1970 tarihinde adıma imzaladığı iki kitaptan birisi Remzi Oğuz Arık'ın "Coğrafyadan Vatana" adlı yapıtı, diğeri de David Spitz'in Şiar Yalçın tarafından çevrilmiş "Antidemokratik Düşünce Şekilleri"dir. Kitapların yayın tarihi, İstanbul-1969 olarak kaydedilmiştir.

yazarlarının AKDITYK üyesi bulduklarını, bunlardan Altan Deliorman'ın Aydınlar Ocağı kurucu üyesi de olduğunu (agy, s 125), bu yazarların özel sohbetlerinde “Kemalizm’den kurtulabilseler mutlu olacaklarını” (agy, s 88-89) söylediklerini, Türk-İslam sentezciliği ile kültür ve eğitim alanında baş göstermiş “fetih” kavramının “Kemalist olmayan bir kimlik olayı” olduğunu ekler... Sonuç bölümünde de “Kemalizm’den farklı olarak, Türk-İslâm sentezi, sağcı, tutucu ve milliyetçi bir akımdır” (agy, s 409) diye bir kez daha vurguladıktan sonra, tüm bu söylem karıştıklarının “ayrıca ders kitabı yazarlarından, yayıncısından ve seslendiği kitlenin eğitim düzeyinden bağımsız olarak, toplamında uyumlu bir söylem (-altını biz çizdik-)” (agy, s 415) olduğu kararına varır.

Copeaux'nun Türkiye ve Türk kimliği karşısındaki duruşu, Şark ve Türk'ü “aşağı” görme alışkanlığı satır aralarına gizlenmiş gibidir. “Aralık 1912’deki Londra Konferansı Türkler’in Avrupa’dan neredeyse tamamen atılmalarını onayladı” (agy, s 38), “1914’te, Osmanlılar neredeyse tamamen Avrupa’dan püskürtülmüşken...” (agy, s 45), “Balkanlar’daki Osmanlı varlığının olağandan uzun sürmesi...” (agy, s 326)

Copeaux, tüm kitap boyunca Türk toplumunun tarihsel yapısı ve gelenekcil yaşamıyla ilgili bölümlerde sözü edilmiş “hoşgörü, adalet duygusu, kadın-erkek eşitliği” gibi konuları “var olduğu öne sürülmüş Kemalist iddialar” olarak değerlendirir. Bu konuda kuşkudan öte, bu tür yaklaşımların Türk ya da İslam toplumunda olamayacağına ilişkin bir yargının da sahibi gibidir. “Türkler’in ebedi hoşgörüsü, adalet duyguları, Türk toplumlarında var olduğu öne sürülen kadın-erkek eşitliği üzerine Kemalist iddiaları, Türk-İslâm sentezi yararına benimsemişlerdir” demektedir. (E. Copeaux, agy, s 410)

Vera Zasuliç’e mektubunda “toprakta özel mülkiyetin yokluğu tüm Doğu’nun anahtarıdır” diyen Marks (K. Marks, F. Engels, Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri, s 142) ile Copeaux, çok ayrı düşünce yapısı taşıyan Batılılar’dır...

Orhun Anıtları’nda kazı yapan Leon Cahun, kendi bulguları ışığında Türkler’de “adalet duygusu, kadın-erkek eşitliği, örgütlenme, hiyerarşi ve disiplin” olduğunu söyleyince, bu nitelikler Copeaux tarafından “Türkler’in yüceltilmesinde kullanılan formüllerin benzerliği” olarak nitelenecektir (E. Copeaux, agy, s 36).

Copeaux, bu tür nitelikleri Şarklı bir topluma yakıştıramıyor olmalıdır. Kurduğu mantıktaki Cahun’un söylemi ile Türk tarihçilerinin ders kitaplarındaki söylemi arasındaki “yüceltme formülleri”nin yakınlığına bakılırsa, Cahun’un 1896 yılında yazdığı yapıttan (*Introduction a l’histoire de l’Asie. Turcs et Mongols des origines a’ 1405, Paris 1986*) önce, 1931 yılından sonra yazılmış, Türk tarih tezini içeren ders kitaplarını okumuş ve kendi buluşu sayılan önemli yapıtını ondan sonra yazmış olmalıdır!

20. yüzyılın son on yılında ve 21. Yüzyıl başında ivme kazanan bir kültürel kampanya ile “Erken Cumhuriyet Dönemi” kültür ve eğitim politikalarına yönelik eleştirilerden Köy Enstitüleri de kendi payına düşeni almış, “komünistlik” suçlaması ile kapatılmış Köy Enstitüleri bu kez “faşistlik” mertebesine sıçrama yapmıştır.

Asım Karaömerlioğlu'nun 1993 ile 1998 yılları arasında Ohio State Üniversitesi'nde yaptığı doktora çalışmasının ürünü olan “Orada Bir Köy Var Uzakta” adlı yapıta göre, Kemalistler, köylü sorununun başlarına bela olabileceğini düşünerek köylüye yönelmişlerdir! *“Tarımsal yapıların çözülmesinin, yani köylü sorununun, büyük sorunlar ortaya çıkarabileceği düşünülüyordu. Bu nedenle de Kemalist yönetici seçkinler köylülüğü de içerecek bir halkçılık anlayışına yöneldiler.(...) Aslında bütün bu endişelerin ortak noktası, olası bir köylü hareketinin siyasal rejime karşı bir tehdit oluşturması ya da siyasal katılımı sahiden genişletmeye dönük taleplerin çoğalmasındı. Böylesi bir gelişme yönetici seçkinlerin iktidar tekelinin sorgulanması ve tartışılmasına yol açabilirdi.”* (Asım Karaömerlioğlu, Orada Bir Köy Var Uzakta, s 12)

Karaömerlioğlu'na göre, Osmanlı döneminde, halkla devlet arasındaki boşluğu Müslüman cemiyetler ve tarikatlar doldurmaktadır (Karaömerlioğlu, agy, s 46). Cumhuriyet yönetimi, tarikatlara ve dine dayalı şeyhlik sistemine yönelik bazı girişimlere başlayınca demokratik açılımların da önü kapanmıştır. *“Bu nedenle söz konusu halkçılık kavramının, daha başından demokratik açılımların önünü tıkayıcı bir işlev gördüğü rahatlıkla söylenebilir.”* (Karaömerlioğlu, agy, s 47) Asım Karaömerlioğlu'na göre, Köy Enstitüleri büyük toprak sahipleri ve toprak ağalarıyla da birçok konuda iyi ilişki içerisinde olmuşlar, onlarla iş birliği yapmışlardır (agy, s 100).

Gazetede köşesinde Köy Enstitüleri'ni “faşist bir müessese” olarak tanımlayan Engin Ardıç, esin aldığı kaynağın Asım Karaömerlioğlu olduğunu da yazacaktır...

“Eğitime Yüklenen Siyasal İşlevler” başlığı, kimi kez eğitim dışındaki alana, kültürel karmaşaya da kısa bir bakış atmayı gerekli kılıyor...

‘Turan’dan ‘Bozkurt’a Tek Parti Döneminde Türkçülük adlı yapıt, Günay Göksu Özdoğan'ın 1990 yılında İngiltere’de London School of Economics’de yaptığı Endüstriyel İlişkiler dalı doktora teziyle oluşturulmuştur. Yazarın kendisi Türkiye’de öğretim görevlisi olarak çalışırken tezin bir başkası tarafından Türkçe’ye çevrilmesi ve özgün yazılışından on bir yıl sonra, 2001 yılında İletişim Yayınları tarafından yayınlanması dikkat çekici bir hikâye durumundadır.

Özdoğan, “Kemalist ulusçuluk” ile aynı kaynaktan beslendiğini söylediği “Türkçü ulusçuluk” arasındaki ilişkileri çözümlerken kimi kez “Türkçü ulusçuluğu”, 1930’ların politikasından beslenmiş bir düşünce (agy, s 16) olarak tanımlarken kimi kez de Kemalist liderliğe meydan okuyan bir “karşı-tez” olarak anlatır. *“...Atsız ve arkadaşlarının ırkçı seçkinciliği, siyasal*

seçkinlere attıkları belirleyici tarihsel rol, 'algılanması mümkün karşılıklı ilişkiler'i hiçbir şekilde dikkate almayan irrasyonalist ve adeta tarih dışı yaklaşımları, faşist bir ideolojinin açık işaretleriydi. Ve Mannheim'in saptadığı genel eğilime uygun olarak, bu faşist ideolojinin, tek-parti dönemi Türkiye'sinin özgül durumunda Kemalist liderliğe meydan okuyan bir 'karşı-ideoloji' olarak ortaya çıktığı söylenebilir." (Günay Göksu Özdoğan, agy, s 199-200) Bu tanımlama ile kitabın giriş kısımlarındaki iki düşünceyi birbirine oldukça yakın bulan değerlendirmenin aynı metin içindeki duruşları önemli bir karşıtlık yaratmaktadır. "Bir başka deyişle Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki Pan-Türkçülük kısmen bizzat Kemalist ulusçuluk tarafından beslenmişti." (G. G. Özdoğan, agy, s 40)

Kitabın bütünlüğünü büyük ölçüde bozan ve önemli bir düşünce kırılmasını işaret eden bu ikili yaklaşım, özgün metnin çevirisi sırasında ya da sonradan yapılmış bir müdahale olasılığını düşündürmektedir.

Orta Doğu politikalarının bir işgale doğru evrilmeye başladığı 20 yüzyıl sonu ve 21. Yüzyıl'ın ilk on yılında "Erken Cumhuriyet Dönemi"ne yönelik eleştiri furyasında yer almış diğer bir yapıt ta Taha Parla'ya ait, "Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm"dir. Kitabın önsözünde, "bütünlüklü Kemalizm"i ile akraba ve dolayısıyla da "zaman zaman, yer yer de faşizan ve faşist tonları ve dozları" (agy, s 7) içeren korporatizminin kurucusu sayılan Ziya Gökalp, ilerleyen bölümlerde Rousseau ve Kant'tan da esin almış hümanist, eşitlikçi, dayanışmacı, "içtimai halkçılık"tan yana bir dünya görüşünün sahibi olarak tanıtılmıştır.

Kemalizm'i "kültürel" ve "siyasal" parçalara ayıran Parla, kültürel kısmını, laiklik, akılcılık, köktenci kültürel reformculuğu ile ilerici bulur ve kalıcı olmasını gerekli görürken "otoriter, devletçi, tek-partici" siyasal kısmın savunulamayacak bir siyasal ideoloji" olduğunu belirtir. "Kültürel Kemalizm", özellikle laikliği, akılcılığı, köktenci kültürel reformculuğu ileri ve kalıcılığı korunması gereken bir ideoloji ve harekettir." (T. Parla, agy, s 10)

Taha Parla'nın 1989 yılında yayınlanmış kitabındaki "kültürel Kemalizm"e karşı gösterdiği bu hoşgörü, 2001 yılında yayınlanmış İletişim Yayınları'nın Kemalizm cildine verdiği yazıda sona ermiştir. "Ne var ki, siyasal Kemalizm'in rasyonalizasyonunda verilmek zorunda kalınan bu ödünlere koşut bir 'ayarlık' ('aymazlık' karşısı olarak kullanıyorum), kültürel Kemalizm'in değerlendirilişinde henüz pek görülüyor. (...) Evet, Kemalizm siyaseten modern ve demokrat olmayabilir, ama bize Batı'yı/çağdaşlığı, bilimi, laikliği/sekülerliği, hatta Türk Rönesansı'nı ve reformlarını getirmede mi diye, yanıtı içinde bulunacak biçimde soruyorlar. (...) Bu Kemalistler'in/Atatürkçüler'in son çekilme çizgisi, son hattı müdafaası. Ve benim burada sorgulamaya çalıştığım da bu." (T. Parla, Kemalizm, Türk Aydınlanması, Kemalizm, s 316) Geriye çekilenler karşısında hücum edenlerin kimler olduğu Boğaziçi Üniversitesi gibi önemli bir kültür merkezinde bölüm başkanlığı yapmakta olan bilim adamımızın tavrından,

Taha Parla'nın 1989'dan 2001 yılına, on yıl içinde değişen çizgisinden belli değil mi? Bilimin çözümlene çabaları, gerçekçiliği, böylesine değişken, böylesine birbiriyle çelişkili olabilir mi?

“Erken Cumhuriyet Dönemi” kültür ve eğitim politikalarına yönelik eleştirilerden Köy Enstitüleri de kendi payına düşeni alırken, bu eleştirilerde ortak paydanın, enstitüler ve diğer uygulamaların “her şeye kadir merkezi bir özne” tarafından gerçekleştirilmiş olduğu öngörüsüne dayanmaktadır. Bu eleştiriler, günümüz politik tartışmalarında da “formatlanmış nesiller” yetiştirme çabası olarak farklı bir biçem kazanmıştır.

Tarihimiz ve kültürümüz karşısındaki öznel tavır ve ucuz yargılarla hareket etme alışkanlığı aydınlarımızın birçoğuna bulaşmış bir çağ hastalığı gibidir... Bir edebiyatçı arkadaşım, edebiyat dünyamızın en saygın eleştirmenlerinden ve deneme yazarlarından birisine Mahmut Makal'ın “Bizim Köy”ünden söz eder. Karşısındaki duymamıştır böyle bir kitabın adını... “Mahmut Makal sizin köylü müydü?” diye sorar...

Dünyanın en özgün, özgür ve üretici eğitim süreci olarak tarihimizde onurlu bir yer tutmuş Cılavuz Köy Enstitüsü'nde yetişmiş bir anne ve babanın çocuğu olarak hepimizi saygıyla selamlıyorum...

Kaynakça:

Alper Akçam, Anadolu Rönesansı Esas Duruşta, Arkadaş Yayınevi, 2009,

Asım Karaömerlioğlu, Orada Bir Köy Var Uzakta, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2006,

Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, 3. Basım, Ekim 2007, İzmir,

Etinne Copeaux, Tarih Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk – İslâm Sentezine, Çeviren Ali Berktaş, İletişim Yayınları, 1. Baskı İstanbul 2006,

Günay Göksu Özdoğan, “Turan'dan 'Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946), Çeviren İsmail Kaplan, İletişim Yayınları, 3. Baskı 2006, İstanbul,

Mustafa Oral, Türkiye'de Romantik Tarihçilik 1910-1940, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, 2006,

Onur Bilge Kula, Avrupa Kimliği ve Türkiye, Büke Kitapları, 1. Baskı, Mart 2006,

Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2005, İstanbul

*Alper Akçam'ın Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Topluluğu ile Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Ankara Şubesi'nin birlikte düzenledikleri 28 Kasım 2012 tarihli toplantıda yaptığı konuşmadır.

alperakcam@gmail.com, [alperakcam@facebook.com](https://www.facebook.com/alperakcam), www.alperakcam.com